

אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה (יבמות קיח)

גליון 346

איתא במשנה בדרף קיח. האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים ובאה ואמרה מת בעלי תנשא ותטול כתובתה וצרתה אסורה. היתה בת ישראל לכהן תאכל בתרומה דברי רבי טרפון. רבי עקיבא אומר אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה עד שתהא אסורה לינשא ואסורה מלאכול בתרומה וכו'.

נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא באופן שהאשה אינה נאמנת להעיד שהבעל מת (כי היא צרתה) מה דין האשה לגבי אכילת תרומה. ולכאורה, ביאור המחלוקת הוא דלרבי טרפון היות ואשה אינה נאמנת לגבי צרתה אז אינה נאמנת כלל, וממילא הצרה יש לה דין של אשת איש לכל דבריה ואסורה להינשא, ואם היא אשת כהן ממשיכה לאכול בתרומה.

וצ"ב איך יתכן שכלפי עצמה הבעל מת וכלפי הצרה הבעל חי. וכתב החזו"א (אישות סי' כ"ב אות ה') שיש כח לחכמים לקבוע שיהא חשיב כעדים לגבי דידה ולא לגבי צרתה. ובנודע ביהודה (קמא אבה"ע סי' כ"ז) כתב בנוגע לשאלה האם יש פסול נוגע בעדות אשה, (ורצה להוכיח שעדות אשה אין דיניה כמו בעדות רגילה) דלא אמרינן בעדות אשה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, שכן בסוגיין מבואר שמאמינים לאשה כלפי עצמה ולא כלפי צרתה, ולא אמרינן דהיות ובטלה לגבי צרתה בטלה גם לדידה. אלא דיש להעיר דאם נגדיר שאין לאשה דין עד כלפי צרתה יתכן שלא שייך כאן עדות שבטלה מקצתה כי כל הדין עד שלה הוא רק כלפי עצמה.

ור"ע חולק על ר"ט וס"ל דלמרות שאינה נאמנת להתיר לצרה להינשא אבל בכל זאת יש צד שהיא אומרת אמת, ולכן צריכים להחמיר משני הכיוונים, ולאסור אותה באכילת תרומה. וכן משמע מרש"י בגמ' (בד"ה מודי ליה לר"ע) דלא מחזקינן לה בשקרנית כולי האי, והיינו דייתכן שאומרת הצרה אמת ובעלה מת ולכן אסור לה לאכול בתרומה.

וכתב החזו"א (שם) דלר"ע אפשר שהוא מן התורה דכן מצאו חכמים ליאות ונכון להאמין לחומרא לענין תרומה. והסתפק החזו"א מה הדין לגבי הצרה אם זינתה האם חייבת חנק דייתכן שהעד מרעי לחזקת אשת איש שלה, עכת"ד. עכ"פ חזינן שלר"ע חוששים ומאמינים לה לחומרא.

והנה לפי רבי טרפון יוצא שמתירים לאשה שהעידה שבעלה מת להינשא כי מאמינים לה שבעלה מת, ומצד שני הצרה אסורה להינשא ומותרת לאכול בתרומה כי כלפיה אין צרתה נאמנת כלל, והיא בחזקת אשת איש. וא"כ יוצא שאחת ודאי עושה איסור, או האשה שנישאת או האשה שאוכלת בתרומה.

וכתבו בתוס' (בד"ה בת ישראל) דר"י מספקא ליה אי לרבי טרפון מותר לצרה לאכול בתרומה מדאורי', דאולי התיירו רק בתרומה דרבנן או שהתירו לה לגמרי וכמו בשני שבילין שאחד ודאי נטמא ובכל זאת שניהם טהורים. ונתקשו האחרונים בהמשך דברי התוס' אבל עכ"פ יוצא מדבריהם שלמרות שאחד ודאי נטמא וא"א ללמוד בכה"ג מסוטה דספק טומאה ברה"ר טהור (כי זה נגד המציאות שיהיו שניהם טהורים) בכל זאת שניהם טהורים מחמת חזקת הטהרה שיש לכל אחד, וה"ה כאן שהאשה השניה בחזקת אשת איש למרות שהתרנו לראשונה להינשא (רעק"א, ישרש יעקב, אחיעזר ח"א סי' ה' אות ד').

אמנם בתוס' הרא"ש כתב (לאחר שכתב כתוס' דהכא איכא חדא דעבדא איסורא ממנ"פ) ונראה לי דר"ע נמי מהאי טעמא קאמר אסורה לאכול בתרומה אבל מודה הוא שאם זינתה שהיא בחנק משום דמוקמינן לה בחזקת אשת איש (מה שהסתפק החזו"א לעיל אם חייבת חנק מפורש בתוס' הרא"ש שחייבת). והקשה דבשלמא ברישא מעידות על אותו האיש וממנ"פ חדא עבדא איסורא אבל בסיפא הרי יתכן שהבעל מת וחמיה חי או להפך, וא"כ למה שתהא חמותה אסורה בתרומה. ותירץ כיון דמהימנינן לה על עצמה ומותרת להינשא הרי קיבלנו עדותה שאינה חמותה הלכך מהמנינן לה להחמיר עליה.

ויוצא לפי התוס' הרא"ש שהדין שאינה אוכלת אליבא דר"ע חלוק בין הרישא לסיפא, דברישא מחמירין כי אם תאכל ייצא דממנ"פ חדא עבדא איסורא, ובסיפא החמות אסורה בתרומה כי עד כמה שקיבלנו עדות הכלה שבעלה מת, הרי שכבר אינה חמותה וממילא חוששין להחמיר ומאמינים לה. היוצא מכל הנ"ל דלרש"י אליבא דר"ע חוששין שמא אומרת אמת כלפי השניה, ואילו לפי התוס' הרא"ש גם לר"ע בעצם אין מאמינים לה כלל וכו' טרפון אלא דהיות ויהיה כאן מצב דחדא ודאי עביד איסורא החמרנו עליה שלא תאכל בתרומה.

והנה במשנה הבאה (קית': נחלקו ר"ע ור' טרפון בקידוש אחת מחמש נשים ובגזל אחד מחמשה אם מניח ומסתלק או משלם לכל אחד. ומשנה זו מובאת כאן כעוד ציורים שבהם אמר ר"ע אין זו דרך מוציא מידי עבירה. אבל לכאורה אין שני הנושאים קשורים זה לזה ואין שתי המחלוקות תלויות זו בזו דכאן בסוגיין יש שאלה של נאמנות או כי חדא עביד איסורא ובמשנה השניה השאלה היא אם משלם מה שחייב או שקנסו אותו לוודא ששילם למי שחייב לו.

והא ראייה שאין שני הנידונים תלויים זה בזה דהא בסוגיין אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון בדין של הצרה והחמות ואילו לגבי המשנה השניה פסק הרמב"ם (פ"ט אישות הכ"א) כר' עקיבא, שאם קידש בביאה קנסו אותו חכמים שיתן כתובה לכל אחת. (ומבואר להדיא ברמב"ם שהוא קנס). וכן כתב במגיד משנה שפסק רבינו שהלכה כר' עקיבא.

אמנם בהגהות מיימוניות כתב (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ט ודלא כר"ע. והקשו עליו דהא שמואל פסק כר"ט רק במחלוקת בנוגע לעדות הצרה אבל בקידוש בביאה לא מצינו בגמ' שהלכה כר"ט. וכתב בירוש' יעקב דההגהות מיימוניות למד שהכל לשיטתם, ואם נפסק כר"ט בקמייתא ה"ה בבבביתא. בהל' תרומות (פ"ט ה"ד) פסק הרמב"ם כר"ט שהצרה אוכלת בתרומה. והראב"ד השיג וז"ל הוא פוסק כר"ט ואנן קיימא לן כר"ע שאסורה להנשא, דאסורה לאכול תרומה, עכ"ל. וקשה על הראב"ד דהא בגמ' נפסק להדיא כר"ט באכילת תרומה. ובכס"מ כתב שהיה לראב"ד גירסא אחרת בגמ', שלא גרס שפסקו כר"ט. ובדרך אמונה (בבאור ההלכה) ביאר דאפשר דס"ל לראב"ד דבפלוגתא דהתם דגזל א' מחמשה אזלי ר"ט ור"ע לשיטתייהו, וכיון דמבואר בב"ק קג: דהלכה כר"ע (עיי"ש בתוס' בד"ה לעולם) משמע דלא קיי"ל כרב יהודה אמר שמואל דפסק כר"ט. וסיים בדבריו דדעת שאר הראשונים שאין מחלוקת אלו תלויים זו בזו, רק משום דדמיון סמכין מתניתין.

ואם נתבונן בביאור שיטת ר"ע מדוע אינה אוכלת בתרומה יוצא דלפי רש"י וסיעתו למרות שאין לאשה נאמנות כלפי צרתה אבל בכל זאת יתכן שאומרת אמת ולכן חוששין להחמיר. מאמינים לה לחומרא. אבל לפי התוס' הרא"ש בעצם אין נאמנות כלל כלפי צרתה, והצרה בחזקת אשת איש עד כדי כך שנהרוג אותה בחנק אם זינתה אבל בכל זאת אוסרים עליה לאכול תרומה על סמך זה שבעלה חי כי אם נתיר לה ייצא שאתה ודאי עושה עבירה (או ההיא שנשאת או ההיא שאוכלת). לרש"י היא נאמנת מספק ולתוס' הרא"ש למרות שאינה נאמנת אוסרים עליה לאכול.

והנה הראשונים שלמדו שהמחלוקת בעמ' ב' קשורה למחלוקת בעמ' א' בשלמא לפי הצד שני שר"ע רוצה למנוע מצב של עבירה נוחא כי גם בקידוש בביאה או בגזל אחד מחמשה חייב לשלם לכולם כדי למנוע עבירה. מניעת העבירה היא הטעם לדינים האלה לפי ר"ע. אבל לפי הצד שמאמינים לה לחומרא לכאורה אין קשר בין חשש זה לדין של עמ' ב' שחייב אותו לשלם כדי לצאת מידי עבירה, ובפרט אם הוא קנס. וממילא מובנת שיטת הרמב"ם וסיעתו שאפשר לפסוק בעמ' א' כר' טרפון ובעמ' ב' כר"ע כי אין קשר בין המשניות. לגבי צרה ר"ע חושש ולכן מאמין לה ור"ט ס"ל שאינה נאמנת כלל, ופוסקים כר"ט. ובעמ' ב' שיש שאלה של תשלום קנס כדי לסלק עצמו מכל חיוב פסק כר"ע שקונסים אותו. וכל מה שהביאו כאן המשנה השניה הוא כי בשניהם אמר ר"ע לא זו הדרך מוציא מידי עבירה. אבל שורש הדברים אינו שווה.